

คุณธรรมจริยธรรมกับความเป็นครู MORALITY, ETHICS AND TEACHER

¹วสันต์ เกษงาม, ²ประยูร แสงใส, ³สุรวุฒิ แสงมะโน,
⁴อัครเดช นีลโยธิน และ ⁵บัญชา ธรรมบุตร

¹Wasan Ketngam, ²Prayoon Saengsai, ³Surawut Saengmano,
⁴Akkharadet Neelayothin and ⁵Bancha Thammabut

^{1,3,4,5}มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,3,4,5}Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

²Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹wasan.ket@mbu.ac.th

Received July 10, 2022; **Revised** November 2, 2022; **Accepted** December 1, 2022

บทนำ

ในประเทศไทยนั้นมีคำกล่าวและทัศนคติเกี่ยวกับคำว่าครูมากมาย และมีการกล่าวถึงมากกว่าบุคคลใดหรืออาชีพใดๆ เพราะไม่มีใครที่มีความรู้ความเข้าใจความคิดมาแต่เกิด และไม่เคยถูกแนะนำสั่งสอน หรืออบรมบ่มนิสัยมาเลยในสังคมมนุษย์ ครูคนแรกของเราคือแม่และพ่อ โดยแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่คือครูประจำบ้าน เราก็คิษย์มีครูคือแม่พิมพ์ของชาติ ครูคือเรือจ้างชีวิตครูประดุจทาน้ำ ครูคือเปลวเทียน ครูคือผู้สร้างโลก ครูคือผู้นำทางชีวิต ครูคือผู้ยกระดับการพัฒนาและทักษะความเป็นมนุษย์ เพื่อให้ดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้ ดังคำเปรียบเทียบ

¹ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² อาจารย์ ดร.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

³ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

⁴ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

⁵ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มากมายดังกล่าวเป็นไปตามพื้นฐานความคิดและค่านิยมของผู้นิยามนั้น ๆ ฉะนั้นครูคืออะไรกันแน่ การเป็นครูนั้นเป็นอย่างไรและครูมีความสำคัญฉันใด คำถามเหล่านี้ควรมีคำตอบที่ชัดเจน ที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ การที่จะเป็นครูตามที่ตนปรารถนานั้นมีวิธีการอย่างไร ปัจจุบันในการสอนโดยทั่วไปหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความยุติธรรม การเอาใจใส่เอาใจใส่ ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความเคารพ และ ความรับผิดชอบ ควรเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล” (Campbell, 2006, p.32). คุณธรรมเหล่านี้เป็นคำอธิบายที่ดีว่าครูที่มีจริยธรรมควรเป็นอย่างไร ต้องปฏิบัติตัวอย่างไร การแบบอย่างที่ดีในการแสดงออก แต่การใช้คุณธรรมเหล่านี้อาจเป็นงานที่ยากเมื่อครูต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่สามารถคาดเดาได้มากมายในห้องเรียนและในระบบโรงเรียน ความรู้ของครูเกี่ยวกับจรรยาบรรณคืออะไรและการปฏิบัติของจรรยาบรรณจะช่วยครูในการตัดสินใจได้ดีที่สุดเมื่อเกิดสถานการณ์ทางจริยธรรมในชีวิตการสอนประจำวัน นักการศึกษาที่เชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์แต่ละคนตระหนักถึงความสำคัญสูงสุดของการแสวงหาความจริงการอุทิศตนเพื่อความ เป็นเลิศและการบำรุงรักษาหลักการประชาธิปไตย สิ่งสำคัญสำหรับเป้าหมายเหล่านี้คือการปกป้อง เสริมภาพในการเรียนรู้และการสอนและการรับประกันโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันสำหรับทุกคน นักศึกษาย่อมได้รับความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมสูงสุด

ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมต่อวิชาชีพครู

ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นตัวช่วยให้คุณครูมีการดำรงชีวิตที่ดีทั้ง การมีสุขภาพทางกายและจิตที่ดี คือ 1) ด้านสุขภาพทางกาย หลักคุณธรรมจริยธรรมที่สังคมยึดถือนั้นมีขอบข่ายสาระที่ช่วยพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจของคนการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม จึงเกิดผลดีสุขภาพทางร่างกาย โดยครูที่มีพฤติกรรมทางสายกลาง ทานอาหารแต่พอประทังชีวิต ครูจึงไม่เป็นโรคอ้วนและมีสุขภาพแข็งแรง อันเนื่องจากการทานอาหารที่เหมาะสม และครบตามร่างกายต้องการไม่เกินไปและน้อยเกินไป ดังนั้นพฤติกรรมแบบสายกลางทำร่างกายแข็งแรง จิตใจดี มีความคล่องแคล่วในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ สามารถเป็นครูมืออาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้เป็นปกติ และในชีวิต ดังนั้นครูเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดีเป็นที่ชื่นชมของบุคคลอื่น 2) ด้านสุขภาพจิต หากครูดำรงตนในคุณธรรมจริยธรรม นั้นครูจะเป็นผู้ปฏิบัติตนในทางที่ดี หลีกเลียงหรือลดเลิกการปฏิบัติตนที่ไม่ดี สามารถใช้คุณธรรมเป็นเครื่องมือในบังคับจิตใจและการดำรงชีวิตให้ เป็นไปในทางที่เป็นผลดีต่อตน คนอื่น และประเทศชาติ โดยมีการประกอบอาชีพโดยสุจริต ไม่หลงในลาภยศของตนเอง มีการคิดการพูดและ

การกระทำของตนเองที่สอดคล้องกัน ไม่พูดโอ้อวด รับผิดชอบในสิ่งที่พูด ไม่ทำดีในเรื่องหนึ่ง แต่ทำชั่วในอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้ครั้งที่มีคุณธรรมจริยธรรมสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีสติปัญญาและสุขภาพจิตที่ดีรวมทั้งได้รับการยอมรับยกย่องจากบุคคลอื่น

ความสำคัญต่อการปฏิบัติงานในวิชาชีพ ครูที่มีคุณธรรมจริยธรรม จะได้รับการเคารพจากศิษย์ ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนครู และผู้บังคับบัญชา รวมถึงคนในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าในการทำงานและการประกอบอาชีพ เป็นแบบตัวอย่างที่ดีในวงการวิชาชีพครู สามารถเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำของโรงเรียน และสังคม ครูที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นประชากรที่ดีของสังคม รวมถึงเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือสังคมนั้น ตลอดคนที่มาอยู่ร่วมกัน หรือทำงานร่วมกัน ซึ่งในแต่ละบุคคลจะมีคุณลักษณะและความคิดแตกต่างกันก็ตาม ก็จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบ และมีประสิทธิภาพในการทำงานและการดำรงชีวิต เพราะทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรม โดยไม่ต้องมีความขัดแย้ง สังคมครูจึงเป็นสังคมที่ดีครูจึงเป็นตัวแทนที่ดีของสังคม สามารถนำให้สังคมมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำที่ดีของสังคม

ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมต่อวิชาชีพครูคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อวิชาชีพครูใน โดยการรักษามาตรฐานวิชาชีพ ครูมีคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยสำคัญในการรักษามาตรฐานวิชาชีพที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และช่วยให้วิชาชีพมีบทบาทตามหน้าที่ที่มีต่อสังคมรวมทั้งมีบทบาทตามสถานภาพที่ได้รับการยกย่องให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ผู้รับบริการและสังคมได้รับ คุณประโยชน์จากการศึกษาตามมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษา การยกระดับมาตรฐานวิชาชีพ การที่ครูมีมาตรฐานการทำงานตามมาตรฐานวิชาชีพที่กำหนด พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 มีข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐาน วิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ พ.ศ.2556 ที่ได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษาไว้ 3 ด้าน ประกอบด้วยมาตรฐานด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพครู มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน หรือจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อประกันคุณภาพการทำงานและการประกอบอาชีพครู (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา,2556) เพื่อให้ครูมีวัฒนธรรมองค์การที่พึงประสงค์องค์การที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพจึงสามารถใช้วิชาการ งบประมาณ และทรัพยากรในการยกระดับวิชาชีพให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อตนเอง ต่อสถานศึกษา ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ การที่ครูจะมีคุณธรรมจริยธรรมหรือไม่ เพียงใด จึงไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะต่อตัวครูเท่านั้น ยังมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศชาติและและวิชาชีพ ครูจะต้องไม่ปล่อยปละละเลยการมีคุณธรรม ต้องคำนึงถึงนักเรียน ผู้ปกครอง ต่อสังคมด้วย เพื่อสร้างนักเรียนที่มีคุณภาพและมีคุณธรรมจริยธรรมด้วย ประกอบด้วย ดี สุข เก่ง คุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญในวิชาชีพครู คุณธรรมประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) คุณธรรมของความเป็นคน 2) คุณธรรมตามหลัก

ศาสนา 3) คุณธรรมของความเป็นคนไทย 4) คุณธรรมของการเป็นข้าราชการ และ 5) จริยธรรมของครูโดยมีสาระสำคัญ

ความหมายครู

ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีการใช้คำว่า ครูในแทบทุกวงการอาชีพ จนดูเหมือนว่าใครที่ตั้งตัวเป็นครูหรืออาจารย์กันได้โดยง่าย อันที่จริงความหมายของครูและอาจารย์ในลักษณะวิชาชีพหรือวิชาชีพชั้นสูง (Profession) นั้นมีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าการใช้เรียกกันในวงการอาชีพต่างๆ มากนัก

พระเทพวิสุทธิเมธี (2529) ได้ให้ความหมายและความเป็นมาของคำว่าครูไว้ว่า คำว่าครูในสมัยโบราณในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของคำนี้ เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณแล้วก็นำไปเดินทางวิญญาณ ไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องวัตถุ หรือมรรยาท หรือแม้แต่อาชีพ จึงมีน้อยมาก ครูนั่นมักจะไปทำหน้าที่เป็นบุโรหิตของพระราชา หรืออิสระชนซึ่งมีอำนาจวาสนา มีหน้าที่การงานอันใหญ่หลวง คำว่าครู มักแปลกันมาแต่เพียงว่าเป็นผู้ควรเคารพ หรือมีความหนัก ที่เป็นที่อยู่เหนือศีรษะ เป็นเจ้าน้อยอยู่บนเหนือศีรษะของทุกคน แต่เดี๋ยวนี้อาจกลายเป็นผู้ประกอบวิชาชีพอย่างหนึ่ง จากคำอธิบายดังกล่าวนั้นครูในอดีตเป็นตำแหน่งที่สังคมยกย่อง เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ วิญญาณศิษย์ทั้งหลายยังปิดด้วยอวิชชา เป็นการช่วยให้ศิษย์ทำลายอวิชชาทั้งหลายเพื่อได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ มีชีวิตจิตใจที่สูงกว่าสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) อธิบายว่า ครูคือผู้สั่งสอนศิษย์ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ในปัจจุบันคำว่าครูจะค่อนข้างหมายถึงอาชีพประการหนึ่งในสังคมมากกว่าจะหมายถึงบุคคล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ให้คำจำกัดความไว้ในมาตราที่ 4 ว่า ครูหมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ความหมายตามพระราชบัญญัตินั้น อาจจะตีความชัดเจนได้ดังนี้คือ ครูต้องเป็นบุคลากรทางวิชาชีพ ดังนั้นใครจะมาเป็นครูก็ได้ง่ายๆ ตั้งแต่ก่อนที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติบังคับใช้บุคลากรวิชาชีพก็ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติครบตามความในมาตรา 53 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย กล่าวคือต้องมีมาตรฐานด้านต่างๆ ตามที่องค์กรวิชาชีพครูกำหนด ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูต้องประพฤติปฏิบัติตามที่ตามกรอบจรรยาบรรณวิชาชีพครูตามที่องค์กรวิชาชีพครูกำหนดไว้

ครู มีรากศัพท์เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า ครู (คะรุ) ซึ่งแปลว่าหนักแน่นและสันสกฤตว่า ครู (คุ-รุ) ซึ่งแปลว่า ผู้ชี้แสงสว่าง แต่โดยความหมายในภาษาไทยก็คือครูผู้สอนประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมบ่มนิสัยศิษย์ให้เป็นคนดี ยกระดับวิญญานความรู้ดีชั่วให้แยกแยะความดีความชั่ว และรู้จักการดำรงชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องมีคุณธรรม ถ้าแยกศัพท์ออกมาแล้ว จะมีสองคำ คือ คำว่า คุ ซึ่งแปลว่า แสงสว่าง (เป็นผู้ชี้ทางแสงสว่าง) และคำว่า รุ แปลว่า ความมืดมน (เป็นผู้จัดความเขลาที่มืดมน) ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู มาจากปรัชญาความเชื่อในความสำคัญของการเข้าถึงความรู้ โดยมี ครู หรือ อาจารย์เป็นผู้ชักนำไปสู่จุดสูงสุด ในประเทศอินเดียในปัจจุบัน สำหรับผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู และซิกข์ คำ ครู นี้ยังคงความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ครูนาถ ครูปัทม สัมภาวะ ครูณาการชุน อนึ่ง คำว่า ครู นี้มีการทับศัพท์เป็นภาษาอังกฤษ โดยสะกดว่า "guru" ซึ่งหากทับศัพท์มาใช้ในภาษาไทย ก็จะต้องเขียน "ครู" ซึ่งมีศัพท์นี้อยู่แล้วในภาษาไทย เช่น ครูสภา, ครูศึกษา เป็นต้น (ในภาษาบาลีใช้ "ครุ" เช่น ครุศาสตร์, ครุภัณฑ์) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีความนิยมใช้คำว่า ครู นี้ในเชิงการบริหารและการศึกษา หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในสาขานั้น ๆ ครู ในภาษาสันสกฤตนั้นยังใช้หมายถึง พลุ่ห้สบัติ ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง ครู คือผู้เป็นที่พึ่ง ในชุมชน เมื่อชาวบ้านเกิดมีปัญหอะไร โดยทั่วไปก็จะให้ครูช่วยแก้ปัญหา ไปถาม ไปขอให้ ช่วยตัดสินใจ ว่าอะไรผิดอะไรถูก เพราะเขามีความนับถือ มีความมั่นใจว่า ครูเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ พร้อมด้วยความเมตตากรุณา ยินดีที่จะช่วยเหลือแนะนำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นที่พึ่ง ซึ่งจะให้คำปรึกษาหารือ แก่เขาได้ ซึ่งเป็นเกียรติแก่ครูที่ ดั่งนั้นควรแก่การภาคภูมิใจ ควรรักษา ให้สมกับความเป็นครู ครูคือผู้เปิดประตูออก เจ้าประคุณท่านอาจารย์สวนโมกข์ท่านใช้คำพูดว่า ครูเป็นผู้เปิดประตูออก ที่ขังสัตว์ ไว้ในความมืด ให้ได้ออกไปสู่แสงสว่าง หรือเป็นผู้เปิดประตูคุกแห่งอวิชชา ให้สัตว์ออกมา เสี่ยงจากความโง่เขลา ครูคือผู้ฝึก นอกจากนั้นท่านยังเห็นว่า ครูคือผู้ฝึก เป็นดั่งสารถิผู้ฝึกสัตว์ให้เชื่อง เหมือนอย่างนายสารถิ ผู้ขับรถม้าหรือเกวียน ครูจึงต้องเป็นผู้มี ความเมตตาปราณี ไม่ใช่อำนาจดั่งต้นเอาแต่ใจของตัว เพราะการฝึกโดยการลงโทษทางกาย ก็แน่นอนที่สุดว่า ย่อมจะไม่ได้รับ การยอมรับและความรักจากศิษย์ การจะให้ศิษย์เคารพและนับถือ เต็มใจในการเรียนรู้และเห็นความสำคัญในเรียนรู้และฝึกทักษะ ย่อมไม่ได้มาจากความกลัวลงโทษ และอาจจะได้การต่อต้าน ครูคือผู้ให้แสงสว่าง ให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างทั่วถึง ทั้งวิชาการทางโลก และวิชาอันเป็นปัญญาด้านใน ครูจึงต้องศึกษา ฝึกทักษะ พัฒนาตนเองให้พร้อมทั้งวิชาและวิชา วิชานั้นเรียนรู้จาก ตำรา ค้นคว้า ครูอาจารย์ และ ประสบการณ์ได้ แต่วิชาจะเกิดขึ้นได้ ต้องมาจากการศึกษาด้านในจิตใจ โดยการหมั่นมองดู ใคร่ครวญ ถึงสิ่งอันเป็นสัจธรรมกฎธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนควรรู้คือ "ประกอบเหตุอย่างใด ผลอย่างนั้น" ถ้าเห็นความจริงข้อนี้ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะมีปัญญาพิจารณา รู้ว่าควรแก้ไขอย่างไร จึงจะเป็นการกระทำที่ถูกต้อง และเมื่อได้

ประกอบเหตุปัจจัยในส่วนของเรา อย่างเต็มความสามารถ แล้วก็สบายใจ ภาคภูมิใจได้ ส่วนผล จะเป็นอย่างไรนั้น ต้องยอมรับว่ายังมีเหตุปัจจัยอื่นๆ เป็นส่วนประกอบอีกหากสามารถรักษาความเป็นปกติของจิตไว้ได้อย่างนี้ พอมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น ก็จะไม่ไปเที่ยวโทษคนนั้น คนนี้ สิ่งโน้นสิ่งนี้ เกิดสัมมาทิฐิเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ครูเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่จะนำพาศิษย์ไปในทิศทางที่ถูกต้อง ด้วยการพัฒนาจิตให้เกิดสัมมาทิฐิ มีความคิด ความเห็นที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การคิด พุด และทำในสิ่งที่ถูกต้อง โดยท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า คนมีบุญคือคนที่เกิดในตระกูลที่มีสัมมาทิฐิ ในสายตาของคนทั่วไป คนมีบุญ คือคนมีหน้ามีตา มีทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง เกียรติยศ พร้อมมูลในเรื่องของวัตถุ แต่สิ่งเหล่านี้คงทนถาวรอยู่ได้ตลอดเวลาหรือเปล่า เราก็คงเคยเห็น หลายครอบครัว หลายตระกูล ที่ดูเหมือนว่าทรัพย์สินที่มี กินใช้ไปเป็นร้อยปีก็ไม่หมด แต่แล้วก็ต้องสูญสิ้น ล้มละลายไปนั้นเพราะเหตุใด? ก็เพราะ ไม่รู้จักใช้ ไม่รู้จักรักษา ไม่รู้จักกำจัดสิ่งที่จะมาบ่อนทำลาย แต่ครอบครัวที่มีสัมมาทิฐินั้น แม้บ้านช่อง อาจจะไม่โอโง่งใหญ่โต พ่อแม่ไม่ได้มี อำนาจวาสนาอะไรมากมาย แต่เป็นผู้ประพฤติตนอยู่ในหนทางที่ถูกต้อง เลี้ยงดูครอบครัว ให้ลูกได้มีการศึกษาเล่าเรียน ตามควรแก่ฐานะ อบรมสั่งสอน ให้ลูกเป็นคนดี ครอบครัวก็อยู่เป็นสุข ฉะนั้น ความเป็นครูจึงเป็นของหนักครูที่แท้จริงจึงเป็นผู้ควรแก่การเคารพสักการะ ควรแก่การบูชา เป็น ปุชนียบุคคล ผู้เป็นที่พึ่ง และผู้นำ ทางจิตวิญญาณแก่สังคม

อัมไพ สุจริตกุล (2533) กล่าวว่า คำว่า "ครู" "ปุครู" "ตุครู" และ "ครูบา" ในสมัยโบราณ หมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอนกุลบุตรทุกระดับอายุ ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยรุ่น สอนทั้งด้านอักษรวิธี ทั้งภาษาไทย และภาษาบาลี สอนให้เป็นคนดีมีวิชาชีพอ ตลอดจนความรู้ทางพระพุทธศาสนา แม้เมื่อศิษย์มีอายุครบบวชแล้ว ก็ยังคงศึกษาในวัดหรือสำนักนั้น ๆ ต่อไป จนมีความรู้ความชำนาญ สามารถถ่ายทอดวิชาที่ได้รับการสั่งสอนฝึกฝนจากครูบาของตนให้แก่ศิษย์รุ่นหลังของสำนักต่อไป หรืออาจลาไปแสวงหาความรู้ความชำนาญต่อจากพระสงฆ์หรือครูบา หรือตุครูณ สำนักอื่น เมื่อเชี่ยวชาญแล้วก็กลับมาช่วยสอนในสำนักเดิมของตน จนเป็นครูบาสืบทอดต่อไป

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า ครู มาจากคำว่า “ครู” แปลว่า หนัก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษกำหนดให้บุคคลที่ ทำหน้าที่ในการสืบทอด และถ่ายทอดองค์ความรู้จากภายนอกที่มองเห็น ความรู้ที่มาจากภายใน อีกทั้งทำความรู้ให้กระจ่างและเป็นผู้ที่มีหน้าที่สร้างบุคคลให้มีคุณภาพทั้งวิชาการ คุณธรรมจริยธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข และด้วยมิตรไมตรีต่อกัน ครูต้องเป็นผู้ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อันผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาหรือโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน ฉะนั้นผู้ที่ไม่ได้ทำหน้าที่ทางด้านการเรียนการสอนในสถานศึกษาหรือโรงเรียน ก็จะไม่เรียกว่าครูอีกต่อไป สำหรับหน้าที่ทางด้านการเรียนการสอนก็หมายความว่าครูต้องเป็นสร้างโอกาสการเรียนรู้ สร้าง

บรรยากาศที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ของนักเรียน รวมถึงการเห็นความสำคัญการเรียนรู้ โดยเป็นผู้จุดประกายการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้ ค้นคว้า สนใจเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อการสอน รวมถึงความรู้ตามสาระการเรียนรู้ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อสนองความสนใจและตามความต้องการของผู้เรียน ครูไม่ใช่ผู้ยืนอยู่หน้าชั้นแบบเป็นองค์ความรู้แบบเบ็ดเสร็จในห้องเรียนอย่างแน่นอน

ความรู้

ความรู้ทางจริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่แท้จริงของการรับรู้ระหว่างหลักคุณธรรมและจริยธรรม การครอบครองหลักการเหล่านี้ของครูจะช่วยให้ครูสามารถแสดงคุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรมซึ่งรวมถึงความรู้สึกถูกและผิดปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพมีวัตถุประสงค์อดทนและมีเมตตา การได้รับความรู้ทางจริยธรรมทำให้ครูสามารถฝึกฝนทักษะการสอนของตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรมไม่ใช่แค่มองว่างานของพวกเขาเป็นการสอนเท่านั้น นอกเหนือไปจากหลักสูตรการประเมินและเงื่อนไขทางเทคนิคของวิชาชีพ การฝึกฝนความรู้ด้านจริยธรรมของครูสามารถสร้างแบบจำลองได้โดยส่งเอกสารที่ให้คะแนนแก่นักเรียนในเวลาที่เหมาะสมโดยการให้ความสำคัญกับการใช้สื่อการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่อาจทำให้นักเรียนบางคนขุ่นเคือง ใช้ความระมัดระวังในการแสดงผลงานของนักเรียนหรือโดยการเลือกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยไม่มีอคติ การใช้ความรู้ทางจริยธรรมของครูสามารถแสดงออกได้โดยวิธีที่ครูแสดงน้ำเสียงของเขา / เธอที่มีต่อนักเรียนโดยหลีกเลี่ยงความอึดอัดใจของนักเรียนและเตือนนักเรียนว่าพฤติกรรมของพวกเขาจะส่งผลกระทบต่อเพื่อนร่วมชั้นคนอื่นอย่างไร มีหลายวิธีในการแสดงให้เห็นว่าครูสามารถแสดงความรู้ด้านจริยธรรมของตนได้อย่างไร แต่ครูทำได้เพียงอย่างเดียว แต่ทำได้มากในการนำพฤติกรรมทางศีลธรรมและจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างที่เราทราบกันดีว่าการสอนเป็นอาชีพที่มีความต้องการอย่างมากโดยมีช่วงเวลาแห่งความสับสนวุ่นวายความยุ่งยากและเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดในแต่ละวัน

ลักษณะส่วนตน

จริยธรรมส่วนบุคคลสำหรับครูแต่ละคนแตกต่างกันไปตามความเชื่อของครูว่าจริยธรรมคืออะไร ครูแต่ละคนอาจเชื่อว่าการตีความจริยธรรมของพวกเขาได้รับการฝึกฝนในพฤติกรรมและในชีวิตส่วนตัวของพวกเขาและหากเป็นเช่นนั้นจริงเขา / เธอกำลังแสดง “หลักจริยธรรม” และ “คุณธรรม” ของ “ผู้มีศีลธรรม” และ “คุณธรรม มืออาชีพ (Covaleskie, 2005, p. 134)” การแสดงคุณลักษณะของจริยธรรมและคุณธรรมในห้องเรียนด้วยการใช้การกระทำทัศนคติและคำพูดจะส่งผลกระทบต่อนักเรียนจำนวนมากที่ครูจะสัมผัสด้วยตลอดอาชีพการสอนของพวกเขา การสาธิตจริยธรรมนี้จะช่วยให้นักเรียนรู้ว่า “ถ้าฉันเคารพคุณคุณก็เคารพฉันได้” (แคมป์เบล)

ห้องเรียน

จริยธรรมในชั้นเรียนเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ครูต้องเผชิญในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับนักเรียนของพวกเขาภายในห้องเรียน ครูจะถูกจัดให้อยู่ในตำแหน่งของการตัดสินใจว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมที่ต้องทำเมื่อเกิดปัญหาต่างๆเช่นการพิจารณาของนักเรียนการครอบคลุมเนื้อหาและการประเมิน ประเด็นการประเมินหรือที่เรียกว่า "การให้คะแนน" ที่ดีกว่าควรมี "มาตรฐานที่เป็นธรรม" ที่แสดงให้เห็นนักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร ครูต้องตัดสินใจว่าเกรดที่ได้รับจะมีผลต่อการเลือกอาชีพในอนาคตของนักเรียนชื่อเสียงของโรงเรียนและผู้ปกครองของนักเรียน นอกจากนี้ครูยังต้องตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุดในการอธิบายให้นักเรียนทราบว่าเหตุใดพวกเขาจึงได้รับเกรดที่ไม่น่าพอใจในงานหนึ่ง ๆ คำอธิบายอาจไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเพียงการช่วยปรับปรุงผลการเรียนของนักเรียน เนื้อหาที่ครูนำเข้ามาในห้องเรียนจะตั้งคำถามเกี่ยวกับจรรยาบรรณของครูเกี่ยวกับ "เนื้อหาสาระ" ที่พวกเขาต้องการรวมไว้ในคำแนะนำ ครูต้องตัดสินใจว่าจะมีเวลาเพียงพอที่จะครอบคลุมทักษะแต่ละด้านของเนื้อหาหรือไม่และหากมี "ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ควรรวมอยู่ด้วยแม้ว่าโรงเรียนของฉันจะไม่ต้องการความครอบคลุมก็ตาม หรือฉันควรทิ้งส่วนที่ยากของเนื้อหาหลักสูตรแม้ว่านักเรียนจะต้องการ (Kienzler)" ครูยังต้องตัดสินใจว่าจะดำเนินการใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงความต้องการทางอารมณ์ของนักเรียน เนื้อหาของหัวข้อที่มีการอภิปรายในห้องเรียนอาจสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตในบ้านของนักเรียนที่แม่และพ่ออาจต้องผ่านการหย่าร้างหรือการสูญเสียพ่อแม่ ครูจัดการกับปัญหาเหล่านี้ในห้องเรียนอย่างไร และมีการเรียนการสอนเฉพาะเรื่องอย่างไร? คำถามเหล่านี้แต่ละข้อต้องการ “ข้อหนึ่งไม่เพียง แต่ทำในสิ่งที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ต้องทำในทางที่ถูกต้องในเวลาที่เหมาะสมและด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง” (Covaleskie, 2005, p.134)

สถานศึกษา

จรรยาบรรณของโรงเรียนอาจไม่เห็นด้วยกับจรรยาบรรณของครู ครูอาจต้องเผชิญกับปัญหาทางศีลธรรมมากมายเมื่อเกี่ยวข้องกับภารกิจความเป็นผู้นำของโรงเรียนในการฝึกวินัยนักเรียน ครูอาจตั้งคำถามถึงเหตุผลเบื้องหลังระเบียบวินัยและจะยับยั้งหรือเพิ่มพฤติกรรมของนักเรียนในอนาคตหรือไม่ (Colnerud, 2006, p.378) ความตึงเครียดทางจริยธรรมเกิดขึ้นภายในโรงเรียนในหมู่ครูแต่ละคน (Allison, 2003, p.124) ครูอาจเห็นเพื่อนร่วมงานทำร้ายนักเรียนและพยายามตัดสินใจว่าจะแทรกแซงสถานการณ์หรือไม่ “ครูไม่สามารถนำตัวเองเข้าไปแทรกแซงได้ ครูบอกว่าความกลัวเป็นสาเหตุที่ทำให้พวกเขาเสียบและการเข้ามาแทรกแซงถือเป็นการละเมิดความภักดี (Colnerud, 2006, p.378)

ตัวบ่งชี้จรรยาบรรณครูครุสภา

1. จรรยาบรรณต่อตนเอง

ครูต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ โดยต้องประพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยประพฤติตนเหมาะสมกับสภาพและเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามประเพณี และวัฒนธรรมไทย ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จอย่างมีคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด ศึกษาหาความรู้ วางแผนพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และสะสมผลงานอย่างสม่ำเสมอ ค้นคว้า แสวงหาและนำเทคนิคด้านวิชาชีพที่พัฒนาและก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับมาใช้แก่ศิษย์และผู้รับบริการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ และไม่ควรมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขหรือเสพสิ่งเสพติดจนขาดสติหรือแสดงกิริยาไม่สุภาพ เป็นที่น่ารังเกียจในสังคม ไม่ควรประพฤติผิดทางชู้สาวหรือมีพฤติกรรมล่วงละเมิดทางเพศ ขาดความรับผิดชอบ ความสะดวกหรือรั้น ความเอาใจใส่ จนเกิดความเสียหายในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ ไม่รับรู้หรือไม่แสวงหาความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติหน้าที่ ขัดขวางการพัฒนาองค์การจนเกิดความเสียหาย

2. จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

ครูต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ โดยต้องประพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แสดงความชื่นชมและศรัทธาในคุณค่าของวิชาชีพ รักษา

ชื่อเสียงและปกป้องศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ ยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานในวิชาชีพให้สาธารณชนรับรู้ อุทิศตนเพื่อความก้าวหน้าของวิชาชีพ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริตตามกฎระเบียบ เลือกใช้หลักวิชาที่ถูกต้อง สร้างสรรค์เทคนิค วิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาวิชาชีพ ใช้องค์ความรู้หลากหลายในการปฏิบัติหน้าที่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในองค์กร เข้าร่วมกิจกรรมของวิชาชีพหรือองค์กรอย่างสร้างสรรค์ และข้อห้ามพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ คือไม่แสดงความภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพ ดูหมิ่นเหยียดหยาม ให้ร้ายผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ ศาสตร์ในวิชาชีพ หรือองค์กรวิชาชีพ ประกอบการงานอื่นที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบการทางการศึกษา ไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่รับผิดชอบ หรือไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ จนก่อให้เกิดความเสียหาย คัดลอกหรือนำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนใช้หลักวิชาการที่ไม่ถูกต้องในการปฏิบัติวิชาชีพ ส่งผลให้ศิษย์หรือผู้รับบริการเกิดความเสียหาย ใช้ความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ หรืออาศัยองค์กรวิชาชีพ แสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ

คุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2547, น. 21-22) ได้ระบุว่าคนมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรมที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน เป็นผู้ที่มีธรรม 10 ข้อ เรียกว่า กุศลธรรมบถ (ทางทำกรรมดี) หรือธรรมจริยา ซึ่งจัดเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์โดยทำให้คนเจริญขึ้นพร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ธรรมจริยา 10 ข้อนี้ประกอบด้วย

มีสุจริต 3 คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ 3 ประการ 1) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งงดงามถูกต้องประพฤติดีชอบด้วยกาย 2) วาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งงดงามถูกต้องประพฤติดีชอบด้วยวาจา 3) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจคิดสิ่งงดงามถูกต้องประพฤติดีชอบด้วยใจ

ประพฤติตามอารยธรรม โดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ คือ ทางกาย 3 ได้แก่ 1) ละเว้นการฆ่า การบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน 2) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย การเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน 3) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

ทางวาจา 4 ได้แก่ 1) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ไม่ตั้งใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ประโยชน์ ไต ๆ 2) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูด

แต่คำที่สับสนและส่งเสริมความสามัคคี 3) ละเว้นการพูดคำหยาบ สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง 4) ละเว้นการพูดเหลวไหล พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ถูกกาลเทศะ

ทางใจ 3 ได้แก่ 1) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้คิดให้คิดเสียสละ ทำใจให้เพื่อแผ่กว้างขวาง 2) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ็งมองในแง่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดีแผ่ไมตรีมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน 3) มีความเห็นถูกต้อง เข้าใจในหลักกรรมที่ว่า ทำดีมีผลดีทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

หลักกุศลกรรมบถ ข้างต้นเป็นหลักกรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ทำให้คนเจริญขึ้นพร้อมทั้งร่างกาย ทางวาจา ทางใจ แต่ผู้ใดที่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ครบทั้งหมด ก็ควรควบคุมตนให้ได้ในทางกาย และวาจาก่อนเป็นอย่างน้อยโดยการประพฤติตามหลัก ศีล 5 ที่เป็นสวนเบื้องต้นของธรรมจริยา นี้ ซึ่งก็ยิ่งทำให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลธรรม

บทสรุป

คุณธรรม จริยธรรม นั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อหลักในการดำรงชีวิตไม่ว่าอาชีพไหนก็ตาม ค่อยเป็นเครื่องมือเตือนใจหรือหลักการทำงานอยู่บนศีลธรรมอันดีงาม ตลอดจนเป็นสิ่งที่ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจคนได้ ความหมายคุณธรรม คือ น. สภาพคุณงามความดี (บัณฑิตยสถาน) และจริยธรรม คือ น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม (บัณฑิตยสถาน) ดังนั้นคุณธรรม คือ คดีดี จริยธรรม คือ ทำดี การมีสิ่งที่จะเป็นครูที่มีจริยธรรมอาจเป็นงานที่ยากสำหรับครูหลายคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักเรียนและครูต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่น่าสงสัยในแต่ละวันซึ่งจะต้องมีการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรมซึ่งอาจไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้อง การตัดสินใจครั้งนี้ถือเป็นความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ของครูไม่ว่าใครจะอยู่ในอาชีพนี้มานานแค่ไหนก็ตาม เราได้ แต่หวังว่าปีหรือเดือนของการสอนจะสอนให้คุณรู้มากพอที่จะรู้ว่าควรทำอะไรเมื่อประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมเกิดขึ้นในห้องเรียนหรือในระบบโรงเรียน สำหรับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- Allison, Derek J. (2004). *Reviews the book "The Ethical Teacher," by Elizabeth Campbell*. American Journal of Education. 111(1), 122-126.
- Brady, Michael P., Bucholz, Jessica L., & Keller, Cassandra L. (2007). *Teachers Ethical Dilemmas: What Would You Do?* Teaching Exceptional Children, 40(2), 60-64.
- Campbell, Elizabeth. (2006). *Ethical Knowledge in Teaching: A Moral Imperative of Professionalism*. Education Canada. 46(4), 32-35.
- Colnerud, Gunnel. (2006). *Teacher ethics as a research problem: syntheses achieved and new issues*. Teachers and Teaching: theory and practice. 12(3), 365-385.
- Covaleskie, John F. (2005). *Ethical Teachers: Ethical People*. Philosophy of Education Yearbook, 34-136.
- Kienzler, Donna. (2004). *Teaching Ethics Isn't Enough*. Journal of Business Communication. 41(3), 292-301.
- กระทรวงศึกษาธิการ.(2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามสปอร์ตซินดิเคท จำกัด
- พระเทพวิสุทธีเมธี (พุทธทาสภิกขุ). (2529). *แนะนำจริยธรรม*. กรุงเทพฯ : ศิริพัสดุ
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต) (2547). *ธรรมนุญชีวิต* กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). *คุณธรรมสำหรับครู*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 92-94
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2550). *กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา (เล่ม 3)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2556). *คู่มือการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- อำไพ สุจริตกุล. (2533). *คุณธรรมครูไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย